

УДК 37.015.3:005.32:796

ББК 74.267+75.0

Валерій Мазур

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЇХНЬОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Вивчено теоретичні аспекти формування мотивації учнів спеціальної медичної групи до рухової активності оздоровчого спрямування в процесі фізичного виховання. Визначено перспективний напрям розв'язання проблеми, що передбачає врахування у процесі формування і реалізації змісту фізичного виховання таких учнів положень теорії самовизначення і концепції суспільної освіти з питань фізично активного способу життя. Сформованість мотивації визначається наявністю внутрішньої мотивації учнів, а досягається адекватними діями вчителя в напрямі задоволення у перших таких психологічних потреб: незалежності, компетентності, взаємодії у колективі.

Ключові слова: учні, спеціальна медична група, мотивація, рухова активність, фізичне виховання.

Изучены теоретические аспекты формирования мотивации учеников специальной медицинской группы к двигательной активности оздоровительной направленности в процессе физического воспитания. Установлено перспективное направление решения проблемы, которое предусматривает учет в процессе формирования и реализации содержания физического воспитания таких учеников положений теории самоопределения и концепции общественного образования по вопросам физически активного способа жизни. Сформированность мотивации определяется наличием внутренней мотивации учеников, а достигается адекватными действиями учителя в направлении удовлетворения у первых таких психологических потребностей: независимости, компетентности, взаимодействия в коллективе.

Ключевые слова: ученики, специальная медицинская группа, мотивация, двигательная активность, физическое воспитание.

Theoretical aspects of the students' motivational formation of the special medical group to the motor activity with the health-improving direction were studied in the process of the physical education. The perspective course for solving problems which foresee the accounting in the process of the formation and realization of the physical education such students of the self-determination theory theses and the concept of the public education concerning physical active lifestyle questions were decided. The motivational formation is defined by the presence of the inner students' motivation and can be reached by the appropriate teacher's actions in the providing students with the following psychological needs: independence, competence, interaction in the group.

Keywords: students, special medical group, motivation, motor activity, physical education.

Постановка проблеми та аналіз останніх результатів дослідження. Зміст чинних програм з фізичної культури для учнів 1–4 та 5–9 класів, яких за станови здоров'я віднесено до спеціальної медичної групи (СМГ) [16; 17] засвідчує відсутність необхідного організаційно-методичного забезпечення процесу в аспекті формування мотивації таких учнів до відповідної рухової активності у різних формах занять. Це значною мірою знижує ефективність означеного процесу у вирішенні поставлених завдань [3; 8; 11; 14]. Водночас дослідження в цьому напрямі відсутні, що не сприяє розв'язанню виокремленої проблеми, а значить потребує проведення таких досліджень.

Підтвердженням останнього опосередковано можуть слугувати концептуальні ідеї і положення, що на сучасному етапі є основою для вдосконалення процесу фізичного виховання різних груп населення, зокрема у психології – положення теорії самовизначення [22; 25; 26; 28], у педагогіці – концепції суспільної освіти з питань фізично активного способу життя [24; 29]. Про необхідність у шкільний період формувати мотивацію дітей до рухової активності оздоровчої спрямованості свідчать дані, одержані на різному віковому контингенті, віднесеному до основної медичної групи: 7–10 років [13; 15]; 11–14 років [2; 7]; 15–17 років [9].

Робота виконується згідно Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2006–2010 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 3.1.1 “Теоретико-методичні та програмно-нормативні основи фізичного виховання учнів та студентів” (номер державної реєстрації 0107U000771).

Мета дослідження – вивчити на теоретичному рівні стан розв'язання проблеми формування мотивації учнів СМГ до рухової активності як складової вдосконалення їх фізичного виховання в школі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети під час проведеного дослідження використовували загальнонаукові методи, а саме аналіз, систематизацію, узагальнення даних наукової літератури.

Результати дослідження та їх обговорення. На сучасному етапі виключного значення набуває здоров'я дітей, оскільки його стан у переважній більшості відзначається відхиленнями від норми [20], а також воно розглядається як один із найбільш важливих чинників успішного розвитку суспільства в різних сферах життєдіяльності [5].

Ефективність вирішення завдання з покращення здоров'я дітей значною мірою залежить від належного організаційного, змістового забезпечення процесу фізичного виховання в загальноосвітньому навчальному закладі (ЗНЗ) та дозвілля дітей у позанавчальний час. Провідною тут є систематична рухова активність із оптимальними параметрами, оскільки саме вона є найдієвішим засобом успішного вирішення вказаного завдання [10].

Зазначене повною мірою стосується не тільки учнів основної, але й СМГ [1]. Рухову активність таким учням сьогодні забезпечують, насамперед уроки фізичної культури, що згідно змісту чинних програм для ЗНЗ відбуваються двічі на тиждень [16; 17]. Така кількість, навіть при оптимальних параметрах фізичних навантажень на кожному уроці, не забезпечує досягнення оздоровчого, а також розвивального ефектів [1; 19]. Водночас ця проблема поглиблюється тим, що існуючий дефіцит добової норми рухової активності учні не надолужують у позашкільній діяльності, про що опосередковано свідчать такі дані: з 1565 опитаних підлітків (без урахування приналежності до основної медичної групи чи СМГ) систематично у позашкільній діяльності використовують заняття фізичними вправами тільки 14% [2; 9], 50% – обмежуються заняттями, що передбачені режимом ЗНЗ. Тут необхідно зазначити, що відвідування позаурочних форм занять, зокрема у групах фізичної культури, а також використання рухової активності у позашкільній діяльності у формі індивідуальних або (та) самодіяльних групових занять фізичними вправами, є виключно добровільним, а значить передбачає наявність в учнів відповідного бажання. Крім цього, зважаючи на пріоритети різних видів діяльності (виконання домашніх завдань, інтерес до видів діяльності, що не пов'язані з руховою активністю), реальність систематичної реалізації учнями останньої у позашкільний час буде визначатися лише відповідною мотивацією. Тому формування в учнів такої мотивації є актуальним завданням теорії і методики фізичного виховання [8; 10]. Проте у науковій літературі ми не знайшли інформації про організаційно-методичні основи формування означеної мотивації учнів СМГ у процесі фізичного виховання в ЗНЗ, що засвідчує необхідність проведення відповідних досліджень.

Беручи до уваги останнє встановили, що значна кількість дослідників [7; 11; 12; 14; 24; 29] відзначає непересічне значення мотивації дітей до систематичної реалізації рухової активності (у різних формах, визначених добових обсягах із оптимальними параметрами) для розв'язання виокремленої нами наукової проблеми. Водночас зазначається [4; 18], що формування мотивації до будь-якого виду діяльності передбачає актуалізацію існуючих (деяких із них) мотивів шляхом створення в процесі фізичного ви-

ховання адекватних ситуативних чинників, надання необхідних знань і формування умінь реалізовувати ці знання на практиці.

У зв'язку із зазначеним проаналізували дані літературних джерел в аспекті сучасних концептуальних ідей і положень, що пов'язані з формуванням (посиленням) мотивації учнів до рухової активності оздоровчої спрямованості. Дані спеціального дослідження [6] засвідчили, що успішне вирішення цього завдання більшість вітчизняних дослідників пов'язує з освітою, передусім щодо ведення здорового способу життя. У контексті досліджуваної проблеми це вказує на необхідність актуалізації мотивів, формування яких сприятиме реалізації учнями рухової активності оздоровчої спрямованості в різних формах занять фізичними вправами. Аналогічної позиції притримувалася більшість іноземних фахівців, що знайшло відображення у положеннях концепції суспільної освіти з питань фізично активного способу життя [24; 29]. Проте недостатня ефективність таких заходів у США [21] та Європі [23], реалізованих для студентської молоді, зумовила пошук інших шляхів вирішення поставленого завдання. У зв'язку з цим на сучасному етапі психологами активно реалізуються положення іншої теорії, а саме самовизначення. Визначальне у цій теорії – задоволення психологічних потреб тих, хто займається, оскільки є основою для актуалізації їх мотивації до найвищого рівня, – “самостійної поведінки індивіда”. Досягається такий рівень під час практичних занять фізичними вправами при адекватних діях педагога, передусім пов'язаних із організацією занять та забезпеченням взаємодії учня з іншими членами групи [25]. Процес відзначається поетапним характером: на кожному формується певний тип мотивації – від амотивації (відсутність мотивації) на початку, до зовнішньої мотивації, а від неї до внутрішньої. Особливість останньої полягає в тому, що активність учня на цьому етапі зумовлена виключно внутрішніми причинами (пов'язані безпосередньо з учнем або пропонованою діяльністю), тоді як проміжний тип мотивації (зовнішній) зумовлена зовнішніми причинами (дії вчителя, обставини, що склалися).

Характеризують внутрішню мотивацію такі психологічні потреби: незалежність, компетентність, взаємодія з іншими учасниками певної колективної діяльності: від ступеня реалізації цих потреб залежить рівень актуальної мотивації – збільшення перших посилює внутрішню мотивацію, а зменшення – послаблює її при одночасному посиленні зовнішньої мотивації, в окремих випадках навіть до формування амотивації [27]. У аспекті формування мотивації до рухової активності оздоровчої спрямованості виокремлюють три види внутрішньої мотивації учнів: розуміння необхідності (подобається займатися); бажання досягнень (задоволення від підвищення результатів); відтворення стимулювального ефекту (задоволення від позитивних емоцій, що виникають під час діяльності) [28].

Крім цього встановлено [26] зв'язок між розумінням значення фізичного виховання та силою мотивації дітей підліткового віку до реалізації відповідної рухової активності. Водночас цим автором зазначається, що педагогічні дії повинні спрямовуватися на задоволення психологічних потреб учнів, – це сприятиме досягненню їх самовизначення (внутрішньої мотивації) щодо зазначеної рухової активності. Зокрема, при задоволенні потреби учнів у незалежності, дії вчителя повинні передбачати: надання учням права вибору видів фізичних вправ; стимулювання до участі в їх виконанні (оцінкою, похвалою); визначення мети використання вправ (удосконалення свого тіла тощо); урахування думки учнів у питаннях організації заняття; надання їм завдань, пов'язаних із підготовкою до заняття.

Для задоволення потреби учнів у компетентності дії вчителя повинні забезпечувати: відсутність акценту на порівнянні досягнень учнів; помірні за складністю індиві-

дуальні завдання; усвідомлення спроможності досягти мети, але тільки завдяки докладним зусиллям. Щодо іншої психологічної потреби, а саме взаємодії певного учня з іншими учнями класу під час спільної діяльності, то тут дії вчителя повинні бути спрямованими, передусім на постановку завдань, вирішення яких потребує колективних зусиль, та на стимулювання такого прагнення учнів [14].

Висновки

1. Проблема формування мотивації учнів СМГ до рухової активності в процесі фізичного виховання сьогодні ще недостатньо розроблена, що зумовлює необхідність проведення відповідних досліджень.

2. Одним із перспективних напрямів розв'язання означеної проблеми є врахування положень теорії самовизначення та концепції суспільної освіти з питань фізично активного способу життя при формуванні й реалізації змісту фізичного виховання учнів СМГ.

3. Формування мотивації учнів СМГ до рухової активності забезпечується діями вчителя в процесі фізичного виховання в напрямі досягнення першими відповідної внутрішньої мотивації, використовуючи для цього зміст теоретичної і практичної складових процесу.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на вивчення мотивів й інтересів учнів СМГ щодо організації, змісту і шляхів реалізації рухової активності у процесі їхнього фізичного виховання в ЗНЗ.

1. Бар-Ор О. Здоровье детей и двигательная активность : от физиологических основ до практического применения / О. Бар-Ор, Т. Роуланд ; пер. с англ. И. Андреев. – К. : Олимп. л-ра, 2009. – 528 с.
2. Безверхня Г. В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5–11 класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і сп. : спец. 24.00.02 “Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / Г. В. Безверхня. – Львів, 2004. – 23 с.
3. Гогунів Е.Н. Психология физического воспитания и спорта / Е. Н. Гогунів, Б. И. Мартыанов. – М. : Академия, 2004. – 288 с.
4. Декерс Л. Мотивация. Теория и практика / Л. Декерс. – М. : Гросс Медиа, 2007. – 637 с.
5. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні : теорія та практика : монографія / М. В. Дутчак. – К. : Олімп. л-ра, 2009. – 279 с.
6. Єрмакова Т. С. Проблема формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Т. С. Єрмакова. — Харків, 2010. — 20 с.
7. Іванченко Л. П. Формування мотивації у підлітків до систематичних занять фізичною культурою і спортом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Л. П. Іванченко. – Луганськ, 2007. – 20 с.
8. Коваленко Т. Г. Социально-биологические основы физической культуры : монография / Т. Г. Коваленко. – Волгоград : Изд-во ВГУ, 2000. – 224 с.
9. Круцевич Т. Ю. Мотивация к занятиям физической культурой и спортом школьников, проживающих в различных регионах Украины / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : сб. науч. тр. VII Междун. науч. конгр., г. Москва, 21–24.5.2003 г. – М., 2003. – Т. 1. – С. 262–263.
10. Лотоненко А. В. Культура физическая и здоровье : монография / Лотоненко А. В., Гостев Г. Р., Гостева С. Р., Григорьев О. А. – М. : Еврошкола, 2008. – 450 с.
11. Малхазов О. Р. Психология та психофізіологія управління руховою діяльністю : монографія / О. Р. Малхазов. – К. : Євролінія, 2002. – 320 с.
12. Петровський В. В. Особистісні потреби і мотивації як один із факторів, що визначає направленість занять фізичними вправами / В. В. Петровський, Т. Ю. Круцевич // Світоч. – 1997. – № 4. – С. 22–24.
13. Прозар М. В. Педагогічні умови покращення фізичного стану учнів 4–5 класів засобами спортивних ігор / М. В. Прозар // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія : Фізична культура : зб. наук. пр. – Івано-Франківськ, 2012. – Вип. 16. – С. 84–91.
14. Родионов А. В. Практическая психология физической культуры и спорта / А. В. Родионов. – Махачкала : Юпитер, 2002. – 158 с.

15. Слюсарчук В. В. Програмування занять з покращення фізичного стану дітей 8–10 років у процесі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і сп. : спец. 24.00.02 “Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення” / В. В. Слюсарчук. – Івано-Франківськ, 2012. – 21 с.
16. Фізична культура. Навчальна програма для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня / авт-укл. В. І. Майєр. – К, 2005. – 47 с.
17. Фізична культура. Програма для спеціальної медичної групи. 5–9 класи / Авт-укл. В. І. Майєр, В. В. Деревянко. – К., 2008. – 52 с.
18. Хекгаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – СПб. : Питер ; М. : Смысл, 2003. – 860 с.
19. Шаги к здоровью : основа для содействия физической активности в целях укрепления здоровья в Европейском регионе. – Копенгаген : Европейское региональное бюро ВООЗ, 2007. – 45 с.
20. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідемічну ситуацію : 2011 рік. – К., 2012. – 360 с.
21. Brehm B. A. Successful fitness motivation strategies / B. A. Brehm. – Windsor : Human Kinetics, 2004. – 188 p.
22. Kilpatrick M. Physical activity motivation : a practitioner's guide to self-determination theory / M. Kilpatrick, E. Hebert, D. Jacobsen // International Journ. of Sport Psychol. – Roma, 2002. – № 73 (4). – P. 36–41.
23. Moreno J. A. Motivation and performance in physical education : an experimental test / J. A. Moreno, D. González-Cutre, J. Martín-Albo, E. Cervelló // Journ. of Sports Science and Medicine. – 2010. – Vol. 9.1. – P. 79–85.
24. Mowling C. M. Student motivation in physical education : breaking down barriers / C. M. Mowling, S. J. Brock, K. K. Eiler // The Journ. of Physical Education, Recreation & Dance. – Reston, 2004. – Vol. 75. – P. 40–45.
25. Ntoumanis N. Motivation in physical education classes : a self-determination theory perspective / N. Ntoumanis, M. Standage // Theory and Research in Education. – Lawrence, 2011. – Vol. 7. 2. – P. 194–202.
26. Sas-Nowosielski K. Participation of youth in physical education from the perspective of self-determination theory / K. Sas-Nowosielski // Human Movement. – Warsaw : Versita, 2008. – P. 134–141.
27. Standage M. A model of contextual motivation in physical education : Using construct from self-determination and achievement goal theories to predict physical activity intention / M. Standage, J. L. Duda // Jour. Educ. Psychol. – 2003. – № 95 (1). – P. 97–110.
28. Sun H. Middle school students learning and motivation in physical education : a self-determination perspective / H. Sun. – Maryland : University of Maryland, 2007. – 233 p.
29. Yli-Piipari S. Relationships between physical education students motivational profiles, enjoyment, state anxiety, and self-reported physical activity / S. Yli-Piipari, A. Watt, T. Jaakkola, J. Liukkonen, J.-E. Nurmi // Journ. of Sports Science and Medicine. – 2009. – Vol. 8. – P. 327–336.

Рецензент: канд. психол. наук, доц. Курилюк С. І.

УДК 796.011+378.1

ББК 74.005.5

Тарас Надкерничний

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СВІДОМОСТІ ТА АКТИВНОСТІ ПІД ЧАС ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

В статті порушується проблема недостатнього рівня свідомого та активного ставлення студентів до процесу фізичного виховання. Автор, на основі аналізу та узагальнення наукових праць попередників, здійснює спробу обґрунтувати сенс, значення та засоби формування творчого ставлення університетів до занять. Наявність даного компонента в молодого покоління описується, як свідчення високої ефективності та досконалості навчально-тренувального процесу.

Ключові слова: *принцип свідомості та активності, творчість, формування творчого ставлення.*

В статті піднімається проблема недостаточного уровня сознательного и активного отношения студентов к процессу физического воспитания. Автор, на основе анализа и обобщения научных трудов предшественников, осуществляет попытку обосновать смысл, значение и способы формирования творче-